

Når klimaets sprog lammer: Dommedagsretorik skaber frygt frem for handling

Af Tinna Stengaard, cand.mag,
projektkonsulent ved Tænketanken Prospekt
mail@taenketankenprospekt.dk

Hurtigt resumé

- **Dommedagsretorikkens dobbeltvirkning:** Den hårde klimaretorik understreger alvoren af klimakrisen, men kan også føre til handlingslammelse og frygt i befolkningen.
- **Politisk splittelse og udskamning:** Klimadebatten har skabt skarpe fronter og udskamning, som kan sammenlignes med tidligere debatter, f.eks. flygtninge- og coronakrisen.
- **Psykologiske forsvarsmekanismer:** Klimaretorikken aktiverer psykologiske forsvarsmekanismer som handlingslammelse, hvor folk føler sig overvældede og ude af stand til at handle.
- **Behov for en ny retorisk strategi:** Der er behov for en balanceret retorik, der motiverer til handling uden at skabe frygt og splittelse, ved at fokusere på positive eksempler og muligheder.

Tinna Stengaard

Når klimaets sprog lammer: Dommedagsretorik skaber frygt frem for handling

Vi ser ofte, at indlæg og taler i relation til klimadebatten indledes med at tegne et billede af en verden i brand. Billedet bliver malet med en overbevisning om, at kriseord kalder på handling og med et ønske om at opfordre til og netop skabe handling.

I retorik er grundprincippet, at vores ordvalg påvirker vores syn på verden. Retoriske virkemidler, sproglige og stilistiske teknikker skal bruges til at overbevise, påvirke og engagere modtageren. Og derfor fylder retorikken helt naturligt meget i den politiske debat. Det er ingenlunde umærkeligt, at den politiske kommunikation fokuserer på at skabe tilslutning gennem de retoriske virkemidler. De vil have din stemme.

Og siden 2019, hvor klimaet for alvor kom på dagsordenen, har vores politikere derfor (og måske desværre med held) skabt en klar ramme, hvor sproget tydeligt afspejler, hvordan vi i dag forstår klimakrisen. De har helt styr på, hvordan deres ord rammer. Vi er gang på gang blevet ramt af vendinger, begreber og ord som: verden brænder, klimakatastrofe, klimakrise og klimakrigere, tørke, storme og isen smelter. - Og dette er blot en lille fin buket af de sproglige blomster, der er blevet brugt, siden klimadebatten for alvor tog fart i 2019.

Kriseretorikken skal hjælpe os med at forstå alvoren af de menneskeskabte klimaforandringer, og erkendelsen af et problem er, som bekendt, det første og vigtigste skridt mod at skabe forandring.

Men, for der er et stort rungende men: Har den hårde klima- og dommedagsretorik egentlig haft den ønskede effekt i klimadebatten. Har den skabt handling og forandring i klimaets navn – eller er det blot vælgernes tilslutning til de forskellige partier, der forandres?

Særligt har rød blok benyttet sig af kriseretorik i forbindelse med klimadebatten. Det er Mai Villadsens tale på Ungdommens Folkemøde i september 2022 et lysende eksempel på:

”Skovbrænde, udtørrede floder, hedebølge. Lige nu ser vi, at millioner af mennesker bliver tvunget på flugt fra deres hjem i Pakistan pga. massive oversvømmelser. Livet, som vi kender det, er truet.”¹

Det samme gør sig gældende i en kronik fra december 2022 skrevet af Pia Olsen Dyhr:

¹ Mai Villadsens tale på Ungdommens Folkemøde d. 8. september 2022

<https://www.dansketaler.dk/tale/mai-villadsens-tale-ved-ungdommens-folkemoede-2022>

*"I år oplevede Europa sin værste tørke i 500 år. Alene i juli oplevede EU en overdødelighed på 53.000 som følge af hedebølge. 53.000 menneskeliv. Lige nu er vi på vej mod en tre graders stigning i temperaturen. Bagtæppet for klimapolitikken er mere dystert end nogensinde før."*²

Venstrefløjens retorik ser da også ud til at virke. I hvert fald hvis vi kigger på vælgernes billede af hvor grønne de forskellige partier er. I 2023 udarbejdede Epinion en meningsmåling³, hvor vælgerne blev bedt om at rangere partierne efter, hvem de mener fører en grøn miljø- og klimapolitik.

Resultatet er tydeligt. Grønhedsfaktoren følger én til én partierne fra venstre mod højre med Enhedslisten, Alternativet, SF og Radikale Venstre som de mest grønne. Socialdemokratiet, Moderaterne, Konservative, Venstre og Liberal Alliance udgør midtergruppen. Den "mindst grønne gruppe" består af Dansk Folkeparti, Danmarksdemokraterne og Nye Borgerlige⁴.

Danmark har ikke patent på den hårde miljøtone, også uden for Danmarks grænser hersker en skarp retorik; FN's klimapanel, IPPC, konkluderede i deres rapport fra 2018, at "*sandet i timeglasset er ved at rinde ud, hvis vi skal redde kloden fra overophedning*". I 2017 udtalte Christine Lagarde, formand for den Europæiske Centralbank, at vi i fremtiden vil blive "*ristet, stegt og grillet*".

Og sjældent har en tale ved FN fået så stor opmærksom, som da miljøaktivist Greta Thunberg i 2019 anklagede de voksne for at berøve hende for sin barndom og drømme for fremtiden.

Hvorfor handler vi ikke, når vi ved, at verden brænder?

Det er i dag de absolut færreste, der fornægter menneskeskabte klimaforandringer. Hvis vi har erkendt klodens alvorlige situation og tilstand, burde vi så ikke netop handle og forandre svarende til situationens alvor?

Ifølge Solveig Roepstorff, autoriseret Psykolog, skal svaret findes i psykologien og i psykologisk betingede reaktioner⁵, som kommer til udtryk som forsvarsmekanismer. Kriser kan påvirke os forskelligt. Nogle af de faktorer, der kan gøre en krise særligt skræmmende, er blandt andet når den kan karakteriseres som ny (altså noget vi ikke har prøvet før), som farlig (den kan gøre skade på os og dem vi holder af) og som usynlig (vi ved ikke hvor truslen kommer fra eller hvem vi skal bekæmpe). Set ud fra disse parametre så er der ikke noget at sige til, at klimakrisen skaber utryghed og frygt.

² Olsen Dyhr, Pia: Klimakampen og social retfærdighed er hinandens forudsætninger. POV International, 2022.

³ Meningsmåling foretaget af Epinion for DR og Altinget, december 2023.

<https://www.altinget.dk/artikel/ny-maaling-saa-groenne-er-partierne-i-vaelgernes-oejne>

⁴ Siden Folketingsvalget 2022 er gruppen af de, i vælgernes øjne, mest grønne partier (Enhedslisten, Alternativet, SF og Radikale) vokset fra 37 til 52 mandater i den seneste Epinion-meningsmåling.

⁵ Roepstorff, Solveig. *Klimapsykologi – hvorfor vi holder krisen ud i strakt arm og den forbundethed, der venter, når vi begynder at handle*. People's, 2022.

I bogen ”Klimapsykologi – hvorfor vi holder krisen ud i strakt arm og den forbundethed, der venter, når vi begynder at handle” behandler Solveig Roepstorff nogle af de psykologiske reaktioner, der beskytter os mod at mærke vores klimaubehag. Blandt stress- og overbelastningsreaktioner, klimaangst og benægtelse, ligger handlingslammelse som en af de mest oplevede reaktioner.

” Handlingslammelse er en drænende, energiforladt og resigneret følelse. Den handler om ikke at vide, hvad man stiller op, om ikke at have en tro på, at man kan gøre noget nyttigt, og om at føle sig skakmat på forhånd. [...] Handlingslammelse er vores medfødte alarmberedskabs evne til at stivne og forstene, når det tjener til vores overlevelse. Det er nervesystemets kontante måde at yde os beskyttelse på, når noget bliver for overvældende [...].”⁶

Handlingslammelse kan ske, når vi udsættes for for meget af noget, så når vi på daglig basis i diverse medier udsættes for trusler om ”verden brænder” og andre skrækscenarier, og vi samtidig befinder os i en ny og farlig krise, hvor vi ikke har en konkret ”fjende” som vi skal bekæmpe, så er det er ikke underligt at mange af os reagerer med handlingslammelse.

Den skarpe dommedagsretorik hjælper os til at forstå situationens alvor, så vi kan tage handling, men samtidig gør selvsamme retorik mange af os ude af stand til at handle. Jeg møder også ofte handlingslammelsen, både i mit private netværk og hos mine kunder, når vi taler bæredygtighed og grøn omstilling i deres forretninger. De er bevidste om alvoren af vores klodes tilstand og de vil gerne gøre noget, men de ved ikke hvordan og er dybest set i tvivl om hvorvidt deres bidrag overhovedet kan gøre en forskel i det store hele. Hvis verden alligevel brænder og går under lige om lidt, hvilken forskel gør det så, at vi skifter til en elbil?

”Os” og ”dem” i klimakampen

Som det gjorde sig gældende for flygtninge- og indvandrerdebatten i 1990’erne, så er fronterne trukket tilsvarende skarpt op i klimadebatten i dag og med en tilsvarende skarp retorik. Vi mødte det også under Corona-krisen, som på mange måder splittede os i grupperinger opdelt efter, hvor bange vi var og hvor alvorligt vi tog krisen. Det ledte til udskamning dels fra den ene front, som mente, at andre handlede uansvarligt og som derfor udgjorde en trussel. På den anden front skete en udskamning, der handlede om at ”de andre” var overbekymrede, irrationelle og på grænsen til hysteriske. Det er selvfølgelig ikke hele sandheden om, hvordan vi taklede Corona-krisen, men de yderligtgående holdninger lå som latente triggers, der kunne drive folk, og selv familier, fra hinanden.

Det samme har vi set i klimadebatten. Vi har naturligt argumenter og modargumenter i den politiske debat, men i klimaets navn har vi gennem flere år været vidne til udtalelser og kommunikation, der går efter manden – ikke bolden. Et eksempel herpå er Enhedslistens hjemmeside, som på klimaområdet indledes således:

⁶ Roepstorff, Solveig. *Klimapsykologi – hvorfor vi holder krisen ud i strakt arm og den forbundethed, der venter, når vi begynder at handle*. People’s, 2022.

"Oversvømmelser, tørke og skovbrande truer. Samtidig prøver kulsorte lobbyister og rige virksomheder at lægge snubletråde ud for den grønne omstilling."⁷

Den hårde retorik munder ud i udskamning, som vi så det under Corona-krisen, og den risikerer at skabe stor splittelse, ikke blot politisk, men bredt i befolkningen. Det er nemlig ikke kun på den politiske arena, at splittelsen forgår. Klimaet vedkommer os alle og vi har alle noget på spil, når det kommer til klodens og klimaets tilstand - vores levevilkår, vores børns fremtid, mulighed for at udfolde sig osv. Når vi bliver motiveret til stærke standpunkter båret af kamp- og frygtretorik, så skaber vi uundgåeligt et "os" mod "dem"-samfund. Greta Thunberg er et eksempel på, hvordan dommedagsretorikken krydret med en skefuld udskamning kan skabe splittelse mellem generationer.

Hvad er så balancen mellem en retorik som afspejler alvoren, men som ikke skaber frygt, splittelse og handlingslammelse?

Hvordan skal vi retorisk begå os, hvis vi fortsat skal tage klimakrisen alvorligt og tage konkret handling på de klimatiske udfordringer, vi sammen står overfor? Alt imens vi som et minimum ikke skaber splittelse, men tværtimod fostrer sammenhold i indsatsen.

Hvis vi fortsætter med dommedagsretorikken, så fastholder vi i bedste fald en bevidsthed og erkendelse af klimaets tilstand og behovet for handling. Men bagsiden af medaljen viser et ansigt fyldt med frygt og handlingslammelse. Og i værste fald skaber vi endnu mere splittelse i vores eget samfund og i verdenssamfundet.

Måske vi skal ændre strategi og fokusere på mulighederne og de gode fortællinger, hvor handlinger skaber synlige resultater. Ved at inspirere med konkrete eksempler på effektiv handling kan vi nedtone handlingslammelsen uden at miste forståelsen af klimaudfordringernes omfang og vigtigheden af at gøre noget – også i det små. Vi vil derfor i Tænketanken Prospekt og projektet "I forvalterens perspektiv" have fokus på netop disse muligheder og fortællinger, der demonstrerer, hvordan vi kan handle effektivt og opnå reel forandring. Gøre noget og gøre en forskel.

⁷ <https://enhedslisten.dk/klimavalg22>